

Ο νόμος του οίκου*

100
Διονύση Καβαθά

Ο Κάιν σκοτώνει τον Άβελ, ο γεωργός φονεύει τον ποιμένα, ο εγκτεστημένος τον νομόδα. Έτσι αρχίζει η ιστορία του ανθρώπου επάνω στη γη, μετά από τη δίωξή του από τον παράδεισο, τον προστατευμένο κήπο της περιφραγμένης και ειρηνικής φύσης.

Ο Θεός της Παλαιάς Διαθήκης επιβάλλει μια φοβερή τιμωρία στον Κάιν: «Και τώρα θα είσαι συ κατατρομένος και σαν ξένος από την γην αυτήν» (Γέν. δ 11). Η εκδίωξη του ανθρώπου από τον παράδεισο είναι συνυφασμένη με δύο γεγονότα: α) με την αποστροφή του προσώπου του Θεού, της παρουσίας του Θεού και β) με τη νομαδοποίηση του τιμωρημένου: «θα περιφέρωμαι στενάζων και τρέμων εις την γην, και τότε ο πρώτος τυχών, που θα με συναντήσει, θα με φονεύση» (Γέν. δ 14). Η λατινική μετάφραση γράφει: *vagus*: πλανώμενος, αλώμενος, περιφερόμενος, παρεκτρεπόμενος παράφρων (*lanimil*), μετφ. άστατος, αβέβαιος – και *profugus*: προφυγών, εκφυγών οικόθεν (*idomo*).

Έκτοτε, ακόμη και εμείς οι εγκτεστημένοι είμαστε *homines viatores* (οδοιπόροι), στην κοιλάδα των δακρύων ενός ανυπέρβητου εντεύθεν. Το περνωμένο αυτό δεν είναι ένδειξη μιας απλής νεοτερικής «λήθης του Είναι» (Heidegger), αλλήλ ανέκοθεν εγγεγραμμένο στην εν τω κόσμω «ριγμένη» (ερριμμένη) ύπαρξη. «Κάτι Ξένο είναι η ψυχική επάνω στη γή», μας λέει ο ποιητής Trakl – αντίστοιχα ο Αυγουστίνος μιλά για το ουράνιο κράτος ως Ξένο προς τη γη (*De civitate dei*). Ο κυρίαρχος ψυχικός τόνος (*Stimmung*) της ύπαρξης είναι η εμπειρία της απουσίας τόσο ενός οντο-θεο-λογικού θεμελίου (*fundamentum*), όσο και μιας υπερβατικής στέγης (*Transcendence*).

Με την εγκαθίδρυση του οίκου και με την ορθολογική μετάφραση του νόμου, η ύπαρξη επιχειρεί να γίνει *οικεία στον εαυτό της* χαράσσοντας διαχωριστικές γραμμές μέσα στο συνεχές του χωρο-χρόνου, για να συγκροτήσει έτσι την εισβολή του «άνομου» και να εμποδίσει την εμφάνιση του «άλογου»:

«Από τη μία πλευρά η καθηλιέργεια, η γεωργία, η γνώση, η οικονομία, από την

* Κείμενο διάθεξης που εκφωνήθηκε στις 20-12-97 στο Πάντειο Πανεπιστήμιο Αθηνών σε πλαίσιο εκδήλωσης με γενικό θέμα «Νόμοι της φιλοξενίας» και με κύριο ομιητή τον J. Derrida.

όλη η τέχνη, η απόλαυση και η ανεπιφύλακτη δαπάνη» (Derrida, *Φαρμακεία Πλάτωνος*, 1990:201).

Η χάραξη του διαχωριστικού ορίου γίνεται όμως, όπως μας υπενθυμίζει ο σημερινός φιλοξενούμενός μας (και ίσως αυτή να είναι η πλέον παράδοξη αποστολή του Ξένου: να μας θυμίζει δηλαδή την ανοικειότητα του οικείου, και αντιστρόφως), με μια μεταφορά δανεισμένη από την τάξη εκείνου που θέλει ακριβώς να αποκλείσει, τη γραφή.

Στο σημείο αυτό ζητώ συγγνώμη από τον Derrida, που θα τον εξαναγκάσω και πάλι, μοιραζόμενος τη φωνή του, να «ακούσει-τον-εαυτό-του-να-μιλήσει»:

«Η γραφή, ο εκτός νόμου, ο χαμένος γιός. Πρέπει εδώ να το υπενθυμίσουμε, ο Πλάτων συνδέει πάντοτε το λόγο και το νόμο. Οι νόμοι μιλούν» (Φαρμακεία 195): *Lex legei*.

«Ο σωκρατικός λόγος έχει μόνιμη διαμονή, παραμένει κατ'οίκον, περιφρουρείται: μέσα στα όρια της αυτοχθονίας, της πόλης, του νόμου, υπό την υψηλή επιτήρηση της γλώσσας του. Πράγμα που θα σποκτίσει όλο του το νόημα οργότερα, όταν η γραφή θα περιγραφεί ως η ίδια η περι-

πλήνση, και η αφωνία που είναι τρωτή σε κάθε είδους επιθέσεις. Η γραφή δεν έγκειται σε τίποτα, δεν κατοικεί πουθενά» (αυτ. 159).

Η απομονωμένη, όμως, αυτή διαπίστωση από τη «Φαρμακεία» του Derrida, δηλαδή η υπόταξη του νόμου στο λόγο, ανατρέπεται πολλαπλώς και σε διάφορα κείμενα του Πλάτωνα. Στο VIII βιβλίο των «Νόμων» γίνεται αναφορά στο λόγο που επιχειρεί να γίνει νόμος. Το εγχείρημα αποτυγχάνει, ωστόσο, επειδή ο νόμος δεν δύναται να περισυλλεχθεί στην ενότητα του λόγου και της λέξης. Σε ένα χωρίο του τέταρτου βιβλίου των «Νόμων», όπου ο νόμος εμφανίζεται στο κείμενο συνοδευόμενος από το δαίμονα, ένας Αθηναίος παραπέμπει στη θεική κυριαρχία του Κρόνου, ο οποίος διόριζε δαίμονες για την κυβέρνηση της πολιτείας, κάνοντας έτσι τα ανθρώπινα γένη «ευδαίμονα». Και ο λόγος μάς ρέει ακόμη και σήμερα, συνεχίζει ο Αθηναίος πολίτης, ότι θα πρέπει να μιμούμαστε ό,τι είναι μέσα μας αθάνατο *επονομάζοντας νόμο τη διανομή του νομ*. Ο Νόμος, το όνομα του νόμου, δεν ανάγεται στο λόγο που τον λέγει, αλλά διασπείροντας την τάση του λόγου για περισυλλογή, μέσα στην οποία φαίνεται να

περιορίζεται, διανοίγει *δαιμονικά* τη δυνατότητα της *ακωνόπιστης* κατάτμησης, *διανομής* και πρόσληψής του (Η ratio, ο λόγος, είναι ένα μέρος αυτής της κατάτμησης, ένα σημείο συμπίκνωσης στο πεδίο μιας νομαδικής διασποράς).

Η λέξη «δαίμων» είναι μία από εκείνες τις ελληνικές μοιραίες έννοιες, που μπορεί να σταθεί δίπλα στις συνώνυμες Μοίρα και Αίσα. Ο Γερμανός φιλόλογος Wilamowitz-

Moellendorf αποκαλεί τη λέξη «δαίμων», στο βιβλίο του «Η Πίστη των Ελλήνων» (1931), «μια δαιμονική λέξη» εξαιτίας της πολυσημίας της. Πέρα από τη σημασία του δαίμονα ως διανομέα, ο W.-M. παραπέμπει στην Ιθίδα μεταφράζοντας το ρήμα «δαίωμα», απ' όπου κατάγεται η λέξη «δαίμων», με τη λέξη «κομματιάζω» και «καταβροχθίζω».

Η προσέγγιση του ονόματος του νόμου από την πλευρά του δαίμονα υπονομεύει κάθε κανονιστική και λογοκεντρική θεμελιώσή του σε ένα ήδη ισχύον θεσμικό ή φυσικό δίκαιο. Ο νόμος ως «νέμεν», με την τριπλή σημασία της νομής, της διαίρεσης και της διανομής, αποσταθεροποιεί κάθε μεταφυσική αντίθεση μεταξύ

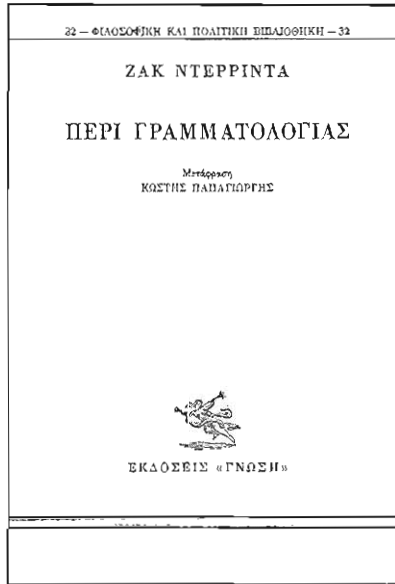
λόγου και φύσης, προηγείται αυτής και την καθιστά δυνατή.

Αυτή την πρωταρχική βία του νόμου και του ονόματος ως απώλεια του ιδίου και του οικείου, που εκ των υστέρων μεταβλήεται σε δίκαιο, έρχεται να μας υπενθυμίσει και πάλι σήμερα ο φιλοξενούμενός μας, όταν αναφερόμενος σε κείμενό του για τον εβραίο ποιητή E. Jabès σημειώνει:

«Η ελληνική γλώσσα θα μας έλεγε αναμφίβολα πολλή για την παράξενη σχέση του νόμου, της περιπλήνσης και της μη-ταυτότητας με τον εαυτό, για την κοινή ρίζα -νέμεν- του μερισμού, της νομής και του νομαδισμού»

«La langue grecque nous dirait sans doute beaucoup sur l'étrange rapport de la loi, de l'errance et de la non-identité à soi, sur la racine commune -νέμεν- du partage, de la nomie et du nomadisme»

Η μνεία σε εκείνο που είναι αδύνατον να μνημονευθεί και να ληχθεί σε μία λέξη, σε μία γλώσσα, ακόμη και αν αυτή

η γλώσσα είναι η ελληνική, καθιστά εμάς τους Έλληνες, που ζούμε μέσα στη γλώσσα μας «σαν στο σπίτι μας», νομάδες και πρόσφυγες σε πάτριο έδαφος.

Για να υπάρξει φιλοξενία (Gastfreundschaft, hospitalité), πρέπει αναγκαία να υπάρχει ένας Ξένος, ένας δρόμος, ένα διάστημα, μια απόσταση και κάποιος που υποδέχεται τον περιπλανώμενο, χωρίς να επιχειρεί να μειώσει την απόσταση που τους χωρίζει, ούτε να του επιβάλλει τους νόμους του οίκου του. Ο οικοδεσπότης δεν δεσπόζει, δέχεται και αποδέχεται. Αυτή είναι η φιλοξενία του.

Μια απέραντη, μια σχεδόν αδύνατη, σχεδόν ανέφικτη γενναιοδωρία, είναι το «κριτήριο», η απροσπέλαστη προϋπόθεση της φιλοξενίας. Μια γενναιοδωρία απελευθερωμένη από κάθε πόθο για ιδιοποίηση και ιδιοκτησία.

Ο οίκος του οικοδεσπότη δεν έχει φυσικά ή υλικά όρια: είναι ο τόπος όπου οι περιπλανώμενοι και οι ξένοι υποδέχονται ο ένας τον άλλο και εστιώνται: τόπος αέναης μετάβασης και αιώνιας δοκιμασίας.

Ο οίκος, όπου φιλοξενούμενος και οικοδεσπότης συγκροτούν έναν τόπο, δεν μπορεί ούτε να ορισθεί, ούτε να εντοπισθεί με ακρίβεια. Τα όριά του είναι ασαφή. Ο νόμος αυτού του οίκου, πριν και μετά από κάθε παραδεδομένο θεσμό ή έθιμο, καίει στην εκ νέου τομή και διανομή του. Καμία ενιαία γλώσσα δεν κατοικεί εκεί: τόσο ο οικοδεσπότης, όσο και ο φιλοξενούμενος, δεν ομιλούν την ίδια γλώσσα (ακόμη και στην περίπτωση που θα τη μιλούσαν), και αδυνατούν να αναίρεσουν ή να υπερβούν αυτή τη διαφορά. Ουσιαστικά, αν μπορεί ποτέ να υπάρξει μια ανεπιφύλακτη χρήση αυτού του επιρρήματος, *παρέχουν φιλοξενία σε αυτή τη διαφορά ούτως ώστε να παραμένει η διαφορά εκείνο το μη αναγώγιμο υπόλοιπο που θα τους επιτρέψει να αλληλο-φιλο-ξενούνται.*

Καμία αρμονία δεν θα μπορέσει ποτέ να αναίρεσει διαλεκτικά τη διαφορά τους, αλλά και καμία μοναδικότητα δεν θα καταφέρει ποτέ να αυτο-επιβεβαιωθεί ως αφηρημένη άρνηση αυτής της αρμονίας. Διότι η εκάστοτε φιλοξενία είναι η ιδιωματική εκφορά αυτής της αδύνατης γενναιοδωρίας, και άρα κάτι περισσότερο από μια συμφωνία μεταξύ απλών αντιθέσεων (hospes-hostis): είναι η «ίδια» η αντιθετικότητα ως το αδύνατο, ασύλληπτο κοινό όριο που τους διαφοροποιεί.

Η κατάφαση αυτή του ορίου *δίνει μορφή* σε μια μοίρα, από την οποία εμείς, ακόμη και σήμερα, αντιλαμβανόμαστε την τρομακτική της πηλευρά: εκείνη που αφηγείται την αμοιβία εχθρότητα (hostilité), την απουσία, την καταστροφή του τόπου και την απώλεια του ήθους και του Νόμου, και η οποία δεν βλέπει ακόμη σε αυτές τις *αρνητι-*

κότητες τη διάνοιξη μιας νέας οικο-νομίας ούτε την αναγγελία ενός νέου *ius gentium*.

Είναι ειρωνεία πως, στο πλαίσιο της ιστορίας της επίδρασης του C. Schmitt, η έννοια της Εχθρότητας, την οποία ο ίδιος «περιέφραξε» (umhegte) και προστόταψε ως καταφύγιο και παρηγοριά μιας γνήσιας humanitas, του καταθλιγίστηκε ως στίγμα ενός ανάνθρωπου και φασιστικού στοχασμού. Την ίδια τύχη είχε και ο «αγώνας γοήτρου» στον A. Κοζέβε. Και οι δύο έννοιες, όμως, θεματοποιούν και προβληματίζουν τις σχέσεις αναγνώρισης, δηλαδή τη σχέση μας με τον Άλλο.

Στο αυτοβιογραφικό *Ex captivitate salus* (1950), ο Schmitt επισημοίει ότι οι θεολόγοι τείνουν να ορίσουν τον εχθρό ως αυτό που πρέπει να εξορθρευθεί. Ο ίδιος, όμως, ως στοχαστής του νόμου, υποστηρίζει ότι η έννοια του εχθρού δεν βρίσκεται το νόημά της στην εξόντωσή του, αλλά στην απώθηση, στην αναμέτρηση των δυνάμεων και, κυρίως, στην αποκόμιση ενός κοινού *ορίου*.

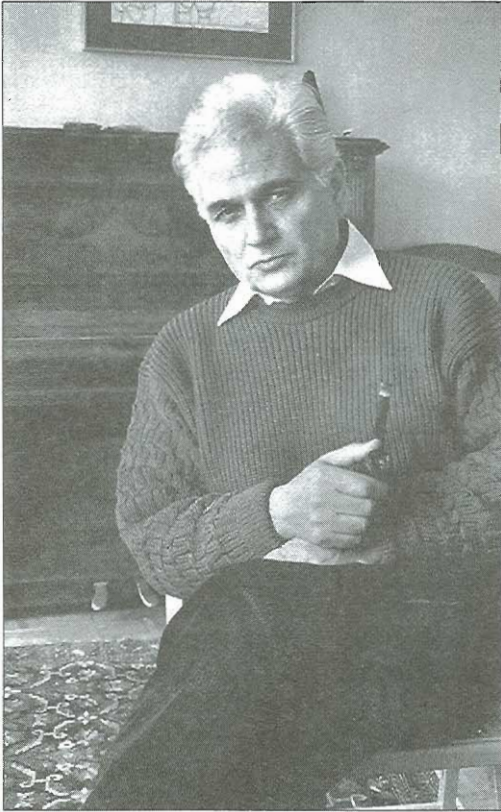
«Ο εχθρός είναι το ερώτημά μας ως μορφή»

Όλες οι προσπάθειες της μοντέρνας πολιτικής αποσκοπούν στη *διαγραφή* της πολιτικής διάκρισης φίλου και εχθρού. Για τον Schmitt όμως υπάρχει (es gibt) Εχθρότητα – και αυτό αποτελεί ένα σκάνδαλο για την επιστήμη, καθώς και αιτία οργής για τους ανθρωπιστές. Όμως γι' αυτή την «πνευματική υπεραξία» η επιστήμη δεν θέλει –όπως άλλωστε και για το Τίποτε– να ξέρει τίποτε. Τόσο η νεότερη επιστήμη, όσο και η φιλοσοφία αδυνατούν να στοχαστούν το Τίποτε που θέτει την ύπαρξη υπό ερώτηση.

Η τοποσήμανση όμως της μεταφυσικής εξωθεί το στοχασμό στο *όριο* του Τίποτε (Nichts), όπου και δείχνει το σποτρόπαιο πρόσωπό του: την εκμηδένιση (Nichtung). Φυσικά, τόσο ο Heidegger όσο και ο Schmitt αρνούνται άμεσα ότι εδώ πρόκειται για εξόντωση (Vernichtung) του όντος. Όμως, αυτό ισχύει μόνον επειδή η πρώτη είναι η συνθήκη δυνατότητας της δεύτερης. Οι εξορθρευτικοί πόθμοι υπάρχουν επειδή ακριβώς το Τίποτε υπάρχει (west) ως εκμηδένιση. Μόνον επειδή ο «πραγματικός εχθρός» γίνεται «απόλυτος εχθρός» και «παρουσιάζεται ως ανάνθρωπο τέρας, το οποίο δεν πρέπει μόνο να αντικρουστεί, αλλά και να εξορθρευθεί οριστικά». «Μόνο η αποκέρυξη της πραγματικής εχθρότητας ανοίγει το δρόμο για το καταστροφικό έργο της απόλυτης εχθρότητας» (*Θεωρία του Αντάρτη*, 1990: 59, 89).

Θα μπορέσει ο επιζών αυτής της καταστροφής, αυτού

του ακόμη μη ολοκληρωμένου μηδενισμού, να υπερβεί το νόμο μιας *de facto* κυριαρχίας, η οποία εκφράζεται σαν μια σειρά από πράξεις και αποφάσεις *ex nihilo*, για τις οποίες επινοεί κάθε τόσο καθαρά ευκαιριακές δικαιολογίες (σύμφωνα με αυτή τη λογική φίλος και εχθρός δεν

είναι παρά *θέσεις* [Setzungen] της θέλησης για δύναμη. Εχθρός είναι όποιος αντι-τίθεται στη δύναμη του ισχυροτέρου); Θα μπορέσει η κυριαρχία του να υπερβεί τη μοναδική γλώσσα που φαίνεται να έχει επικρατήσει στον πλανήτη: τη γλώσσα της ελεύθερης παγκόσμιας αγοράς, της παγκόσμιας οικονομίας και της απόλυτης κυριαρχίας του Τεχνικού; Θα καταφέρει, εν τέλει, να δώσει σχήμα στην ανεπανόρθωτη αποδιάρθρωση του Νόμου, σχήμα που θα λειτουργούσε ως (αρχιτεκτονικό) *πλῆθισιο* ικανό να στεγάσει τους νέους νομάδες του παγκόσμιου χρόνου;

«Ο μηδενισμός στέκεται προ των θυρών: από πού μας έρχεται αυτός ο πλέον ανοίκειος επισκέπτης;» έγραφε ο Nietzsche το 1887.

Σήμερα, οι νομάδες του εικοστού αιώνα έχουν διαρρήξει

σχεδόν όλες τις πόρτες της κλασικής αρχιτεκτονικής της εξουσίας, και τα τείχη της αυτόχθονης Πολιτείας έχουν καταρρεύσει. Το ανοίκειο έχει διεισδύσει με έναν φασματικό τρόπο στο εσωτερικό του οικείου χώρου, μεταβάλλοντας την παραδοσιακή άποψη του χώρου, η οποία χαρακτηριζόταν από τη βασική διάκριση του Ιδιωτικού και του Δημοσίου, του Οικονομικού και του Πολιτικού, του Μέσα και του Έξω (του μοναδικού και του γενικού Νόμου). Η γενική, «ολοκληρωτική κινητοποίηση» (*totale Mobilmachung*: E. Jünger) της εποχής μας καταστρέφει και σαρώνει κάθε μεταφυσική έννοια του ορίου.

Ο Schmitt, ίσως του τέλους του Διεθνούς Δικαίου, του *ius publicum europaeum*, σταθμίζει στην οριακή γραμμή του Μεσημβρινού του Κράτους, για να προϋπαντήσει εκεί τον πλέον ανοίκειο, τον πλέον ανήσυχο, τον πλέον απροσδιόριστο επισκέπτη: τον ακραίο μηδενισμό. Στη «θεωρία του αντάρτη», σε μία «παρεμβολή στην έννοια του Πολιτικού» γράφει:

«Η αρχή (ο Νόμος, Δ.Κ.) του "απαραβίαστου της κατοικίας" σήμερα, στην εποχή της ηλεκτρικής φωταγώγησης, της τηλεπαροχής αερίου, του τηλεφώνου, του ραδιοφώνου και της τηλεόρασης (του Ίντερνετ, Δ.Κ.), πραγματοποιεί ένα εντελώς διαφορετικό είδος προστασίας, απ' ό,τι την εποχή του Ιωάννη του Ακτμήμονα και της *magna carta* του 1215, όπου ο πυργοδοσπότης είχε τη δυνατότητα να ανεβάσει την κινητή γέφυρα. [...] Η τεχνολογική πρόοδος μεταβάλλει μαζί με τη δομή και την τάξη του χώρου. Γιατί το δικαίο είναι μια ενότητα τοπο-θέτησης (Ortung) και τάξης (Ordnung)» (65 επ.).

Η απώλεια αυτής της ιστορικής ενότητας νόμου και τόπου, η οποία ονομάζεται από τον Schmitt «μηδενισμός», δεν στιγματίζει το έλευσόμειο μονάχα ως ύβρη ή ως ένα τίποτα που κείται εχθρικά απέναντι στο νόμο. Μάλλον μας αποθλίβει προσωρινά από το Νόμο ως νομοθέτημα (*Entsetzung*), φανερώνοντας έτσι το αθεμελίωτο καθεστώς του. Η απορία αυτή *εμποδίζει* και *αναστέλλει* την επιθυμία του δεσποζόντος ήγγου που επιχειρεί να επιβάλει το νόμο μιας προκαθορισμένης φιλοξενίας.

Ο νόμος του οίκου είναι, όπως γράφει ο σημερινός φιλοξενούμενός μας, η «αντιστροφή, επαναστροφή, περιστροφή των αξιών», δίνοντάς μας έτσι την ευκαιρία (*chance*) να καταλάβουμε ΟΤΙ Η ΦΙΛΟΞΕΝΙΑ ΕΙΝΑΙ Η ΑΠΟΔΟΜΗΣΗ. Αποδόμηση τόσο του Ιδίου, όσο και του Ξένου. Γιατί ο Ξένος είναι προ πάντων Ξένος προς τον εαυτό του. Το ίδιο του Ξένου είναι όπως και το ίδιο της φιλοξενίας: καθαρή, σέβαν έλευση. Υπόσχεση φιλοξενίας. □

Διαβάζω

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

ΤΕΥΧΟΣ 397
ΙΟΥΝΙΟΣ 1999
ΔΡΧ. 1.800

ΕΥΚΑΙΡΙΑΣ ΔΟΘΕΙΣΗΣ

Έλληνες και Βαλκάνιοι

ΞΕΝΟ ΒΙΒΛΙΟ

Ο ψυχρός πόλεμος στο προσκήνιο
Πόλεμος και φιλελευθερισμός

ΡΕΠΟΡΤΑΖ

Μετάλλαξη
σε Εκδότες
και Βιβλιοπώλες

ΖΑΚ ΝΤΕΡΙΝΤΑ